

THEATER ALS ONTMOETING

Godfried Beumers

Waarom ik theater maak

Voor mij wordt theater uit noodzaak geboren: ik althans moet iets vertellen!

Mensen zitten barstensvol vragen van allerlei aard en zijn op zoek naar antwoorden omdat ze zin willen geven aan wat ze zien, horen, ervaren, zin geven aan wat hen overkomt en wat ze elkaar aandoen. Vandaar die behoefte! Theater maken is voor mij dus vóór alles ‘het vertellen van een verhaal’.

De acteur waar ik aan denk vraagt en zoekt ook, en vervolgens vertelt, speelt en toont hij die zoektocht in zijn verhalen. Tevens, tegelijkertijd, laat hij zien hoe het mechanisme van het theater werkt: kijk maar, nu zet ik een masker op, verander mijn houding en stem en toon een personage. En, blijf kijken, nu stap ik weer uit de rol, zeg dat ik in het woud ben en toon vervolgens hoe het is om daar te zijn.

Ik houd van soberheid. Geen vrachtwagens vol decors, licht en kostuums. Enkele attributen volstaan meestal. Op een kaal toneel kan ik mij snel verplaatsen door tijd en ruimte. Ook kan ik daar snel wisselen van actie naar innerlijke bespiegeling. Daar heb ik geen volgsport of decor voor nodig.

Theater als verhevigde werkelijkheid

Elke ‘vertelplek’ kan een prachtige plek zijn om bijeen te komen en naar al die verhalen te luisteren en te kijken. In mijn ogen is ‘het theater’ een vertelplek waar een verhevigde werkelijkheid wordt opgeroepen. Verhevigd omdat aspecten uit en vragen over ons dagelijks bestaan hier samengebald worden tot een compact verhaal, ontdaan van onnodige ballast en versiering. Verhevigd omdat paradox en dualiteit niet verbannen maar verwelkomd worden. Omdat zoeken wellicht belangrijker is dan vinden. Omdat het sacrale én het profane, het verhevene én het rauwe hun rechtmatige plaats opeisen. Verhevigd ook omdat er steeds sprake is van een wezenlijk conflict. Van botsende belangen, gedachten en emoties. Ik houd van verhalen die toegangspoorten kunnen worden tot een andere werkelijkheid of een andere kijk daarop.

De acteurs en vertellers die ik voor ogen heb deconstrueren en reconstrueren verhalen, gebeurtenissen, gedachten, ervaringen. Zij stellen vragen over wezenlijke zaken: Waar zijn we naar op zoek? Wat missen we dus? Wat willen we vinden, onderzoeken, herdefiniëren, herwaarderen? Wat dient getransformeerd te worden? Want voor mij is de verteller iemand die helpt om te transformeren, hij is in die zin ook een tovenaars, een magiër. Met zijn passie en betrokkenheid verleidt hij de luisteraar om achter de deur te kijken, om naar de onderstroom van het verhaal te luisteren.

Theater als vorm van onderzoek door twee partijen

Het verhaal en de verteller bestaan bij gratie van de luisteraar. Ik ben ervan overtuigd dat velen van ons bij tijd en wijle het onzichtbare onder ogen willen zien en het zichtbare anders willen bekijken, in een andere werkelijkheid of anders naar 'de' realiteit willen kijken. Dat we bij tijd en wijle de noodzaak hebben het oude te vernietigen om aldus ruimte te maken voor iets nieuws. Dat we soms de chaos in ons leven, veroorzaakt door ontregelende ervaringen of ons overkomen rampen, willen ordenen door te creëren of herscheppen. Omdat we flarden van de werkelijkheid, van waarheid en bedrog, willen rangschikken en ordenen tot een inzichtelijk, liefst compleet verhaal.

Theater is voor mij dan ook een vorm van onderzoek: Welk verhaal? Waarom nu? Waarom hier? Niet alleen onderzoek door ons, vertellers en spelers, maar zeker ook door de toeschouwer. Theater maken én theater ondergaan vraagt van beide partijen toewijding en zorg, een nieuwsgierige houding en een open geest. In die opvatting bestaat er geen passieve toeschouwer. Misschien zit hij roerloos te kijken, maar wij dagen hem wel uit om - al luisterend en kijkend - actief betrokken te zijn door mee te denken, af te breken, op te bouwen en dus ook onderzoekend te zijn. Voor dit soort theater dienen beide partijen bereid te zijn hun afweer, hun vooringenomenheid, hun kant en klare oordelen en oplossingen te laten vallen.

Het is de theatermaker die de actief betrokken toeschouwer kan helpen door zijn specifieke kwaliteiten om die verhalen optimaal tot hun recht te laten komen. Voor dit soort onderzoek gaat mijn theater een interactieve relatie aan tussen verteller, luisteraar en verhaal. Van welke verhalen zijn we ons bewust? Wat kan theater wel of niet bewerkstelligen? Wat zijn onze bewuste én onbewuste prikkels en drijfveren die ons voortbewegen? En, daarvoor nog, welke impulsen brengen de eerste aanzet van beweging en dus verandering? Welke onbewuste berichten komen in ons spreken én zwijgen, ons handelen én blokkeren naar boven? Wat vertellen ze? Kunnen we er naar kijken, er om lachen en huiveren? Kunnen we ze bewuster worden? En daardoor een beetje veranderen? Of anders hanteren? Of accepteren? Welke transformatie beoog ik en hoe werkt transformatie eigenlijk?

Visuele vormgeving, taalgebruik, beweging, gebruikte attributen, expressiemiddelen die gehanteerd worden en esthetiek maken wezenlijk deel uit van dit onderzoek.

Theater vernieuwen door te blijven vragen

Het spelen van theater, het vertellen van een verhaal, kan voor mij nooit een einddoel in zichzelf zijn. Spel met het spel als doel gaat, ben ik bang, nergens over. Ik denk dat dit slechts leidt tot lege esthetiek, navelstaarderij, tot nabootsing, doodsheid, museumkunst. Niet het spelen en de speler zelf, maar het verhaal dat verteld moet worden, de wijze waarop dat gebeurt en dus de communicatie met het publiek staan centraal. Vertellen en spelen gebeurt altijd in het Nu en veronderstelt dus steeds een vernieuwde hervoltrekking. Vernieuwing van het theater kan in die opvatting dan ook nooit een einddoel in zichzelf vinden. Steeds moeten voor mij de volgende vragen centraal staan en blijven: Wat willen we vertellen? Waar zijn we naar op zoek? Waar zit ons verlangen? Waar onze pijn? Waar angst? Woede? Lust? En telkens weer de vragen: Welk verhaal is nu het meest noodzakelijk? En, welke taal of visuele vormgeving is nu, op dit specifieke moment, nodig, afhankelijk van de gestelde vraag. Door het verhaal waarachtig te vertellen verandert de verteller. En het verhaal. En de nieuwsgierige luisteraar. Vernieuwing zit allereerst in de bewuste, betrokken en kritische voltrekking van het verhaal. De voorstelling, het verhaal, dient iedere voorstelling opnieuw, als was het nieuw en nog niet eerder uitgesproken, verteld en daarmee herontdekt te worden. En daardoor zal dat verhaal telkens anders zijn.

De verteller en zijn kwaliteiten

Als wij, de vertellers en acteurs - het is reeds opgemerkt - zó theater willen maken dan moeten we allereerst bereid zijn om onze afweer te laten vallen. Vervolgens dienen we ons lijf en onze stem, ons intellect, onze taal, onze beelden, ons instinct en gevoel te scherpen en te ontplooien. We dienen nieuwsgierig, vitaal, communicatief, sensueel, rauw, sensitief, poëtisch, brutaal en toegewijd te zijn. We maken beelden met woorden, we verklanken en tonen ons palet van emoties en gedachtestromen. Want we willen die grote verhalen optimaal verklanken en tonen. We vertellen die verhalen niet alleen, maar luisteren ook naar de resonantie ervan bij ons publiek. We luisteren ook zelf naar het verhaal onder het verhaal, naar de storm achter de stilte, de rust onder de golfslag. En we wensen die onderstromen mee te laten vibreren in onze vertellingen. We dagen het publiek uit om tenminste één voorstelling lang ons verhaal te beleven, daarbinnen mee te denken en voelen, door ze te betoveren met ons vermogen tot suggestie. We vertellen dat verhaal zo gelaagd en complex om de nieuwsgierige en toegankelijke toehoorder zijn eigenheid te laten hervinden. En dat is een forse uitdaging, dat weet ik!

We werken niet met De Waarheid, maar tonen wel waarachtigheid en bieden ruimte voor een eigen interpretatie, afweging, en oordeel. We gaan in het licht staan om het duister scherper te zien en te tonen, of we kruipen door het duister om de kwaliteit van het licht te zoeken. Vertellers laten tegenstellingen zien, tonen wat die kunnen bewerkstelligen, maar ze hoeven niet persé te verzoenen! We proberen het grootse in het alledaagse en het banale in het grootse te betrappen, we zijn op zoek naar wat iets ons doet vermoeden, op zoek naar waarachtigheid. We gaan pijn niet uit de weg, geen enkele emotie trouwens, maar onderzoeken die. Niet voor onszelf, maar voor het verhaal en ons publiek.

De verteller en zijn bronnen

De bronnen waaruit ik put voor mijn vertellingen en voorstellingen zijn er vele: het paradoxale leven zelf, de grote levensvragen en die van alledag, de nieuwsmedia, ons persoonlijk en het collectieve bewustzijn én onbewuste, onze bewuste en onbewuste prikkels en drijfveren. De waan én de kracht van onze tijd en onze overdenkingen, vraagstellingen en analyses daarbij. Onze sprookjes en mythen, onze heilige en onheilige boeken, (bijna verloren gegane) tradities, de (theater)literatuur... Ik laaf mij aan deze bronnen. Ik luister en lees. Kijk en denk na. En ga op onderzoek uit. In de repetitieruimte met mijn medespelers. Op het toneel met ons publiek.

De verteller en zijn middelen

Wij, vertellers en spelers, hebben ons kritisch bewustzijn, onze nieuwsgierige blik, we hebben onze stem en ons lijf met hun expressieve en communicatieve mogelijkheden. We hebben de gesproken taal, onze lichaamstaal en soberheid als onze belangrijkste bondgenoten om daarmee optimale suggestie te bewerkstelligen. Die soberheid geeft vrijheid. We hebben wellicht behoefte aan muziek, maar, eerder en belangrijker, we hebben ritme en muzikaliteit. We kunnen, sober, inventief en uitdagend, gebruik maken van maskers en kostuums om te duiden en te toveren. We gebruiken die middelen soms om wat al 'blauw' was, nog blauwer te kleuren maar heel vaak ook om een 'tegenkleur' aan te brengen, om het aanwezige blauw intenser en rijker te maken, en om commentaar te leveren.

En we hebben dus onze vertelplek. Dat kan een theater zijn, maar evengoed een open plek in een bos, een bank in het park, een kerkgebouw, een zeepkist. Vrijwel iedere plek kan geschikt zijn. Maar, niet elk verhaal kan op iedere willekeurige plek verteld of gespeeld

worden. De gekozen plek kan ons verhaal, of de vorm ervan, sterk beïnvloeden. In positieve én in negatieve zin. Die plek kan ons dragen en vleugels geven, of ons beperken en vleugellam maken. Welk verhaal hoort optimaal op welke plek thuis? Daar zit de uitdaging. Dat uit te zoeken hoort bij ons onderzoek. Laten we dus alert zijn en bij dat ene verhaal de optimale vertelplek zoeken.

De verteller en zijn personae

Het begrip ‘persona’ (Latijn voor masker, personage, persoon) was in het klassieke Romeinse toneel een masker dat de rol van de acteur tot uitdrukking bracht. In het verlengde van deze betekenis gebruikt de moderne psychologie de term ter aanduiding van de rol die door de samenleving van iemand verwacht wordt en dat hoeft niet noodzakelijkerwijs de rol te zijn die men op een dieper psychologisch niveau speelt. De persona is publiekelijk, het gezicht dat men aan anderen presenteert.

Kijk, daar houd ik nu van: de psychologische persona en het theatermasker zijn mijns inziens namelijk beide paradoxaal van aard. Ze verhullen én onthullen. Tegelijkertijd. Door aspecten van onszelf, ons lichaam en onze expressie te verbergen, komen onmiddellijk andere aspecten en expressiemogelijkheden aan de oppervlakte. Door ons te hullen in maskers en kostuums onthullen we wie we wél én wie we níet willen zijn. Door ons als drager daarvan bewust te zijn en er mee te spelen, brengen we ook onze geheime drijfveren en onze achterliggende prikkels naar de oppervlakte.

Door beide kanten te tonen, tonen we ons menszijn in al zijn facetten. We geven compassie, humor en relativering daarmee kans om onze vertelling te verrijken en dat wil ik nu eenmaal. Hartstochtelijk.